

O NOVODOBOM NÁBOŽENSKOM SEKTÁRSTVE

MICHAL KOLÁRIK

Relatívne malý počet náboženských siekt u nás a ešte menší počet ich vyznačovateľov zúžili pravdepodobne aj naše hranice záujmu o túto problematiku. Prejavuje sa to tak v nedostatku základného teoretického výskumu, ako aj v ateisticko-výchovnej činnosti, ktorá reaguje na otázky novodobého náboženského sektárstva len v rámci úvah o veľkých náboženských prúdoch a organizovaných cirkvách.

Náboženská sektária sú skutočne dnes len malými, exkluzívnymi skupinkami veriacich popri veľkých cirkvách, pričom s ich autoritou a vplyvom už vonkoncom nemôžu súťažiť. Sekty dávno prestali hrať svoju zvláštnu podnecovateľskú funkciu voči cirkvám i svetskej moci, keď vášnivými bojmi, odhodlaním i obeťami vedeli burcovať masy, ďaleko predbiehať — aspoň vo fantázii — svoju dobu a týmito vidinami vystrašiť všemocnú jednotnú cirkev a vládnuce triedy staroveku i stredoveku. Novodobí sektári stali sa uzavretými, odtrhnutými skupinkami nielen od veľkých cirkví, ale aj od spoločnosti a jej progresívnych záujmov vôbec. Stali sa sektármi v oveľa plnšom zmysle tohto slova ako ich historickí predchodcovia. A preto poznáme dnes napr. oveľa lepšie stredoveké náboženské sekty, ktoré často dávali o sebe vedieť teóriou a najmä činmi, a zostávajú tak predmetom záujmu historikov i filozofov ešte aj v súčasnosti.

Náboženská sektária sú však živou skutočnosťou našej socialistickej spoločnosti. Sú o to živšou a otvorenejšou otázkou nášho záujmu, o čo „uvedomelejšie“, nezotrvačne a neformálnejšie hľadajú spôsob náboženského vyživania sa oproti súpercom z veľkých cirkví. Odtiaľ totiž bude vychádzať aj ich negatívny „neformálny“ vzťah k materialistickému svetonázoru ako aj k našej praxi vôbec. Je známe, že sektári najodolnejšie zo všetkých veriacich reagujú na našu výchovnú činnosť, javia naprostú nechuť k obapolnej dišpute a povznesení vyvolenectvom božím s lútosťou až opovrhlivo hodnotia názorových odporcov. Najradšej skryto a v tichosti utvrdzujú sa vo viere v príchod nového, farbisto vysnívaného sveta. Táto pozícia, prirodzene, sťažuje naše možnosti vo výchovnej činnosti s nimi, ale nevylučuje ich. Vyžaduje si však ujasniť výlučnosť tohto postavenia, charakter a príčiny vzniku novodobého náboženského sektárstva.

Korene vzniku a niektoré črty novodobých náboženských siekt

Náboženské sektárstvo je ohraničený historický jav, ktorý má svoje špecifické príčiny a zvláštnosti v každom období spoločenského vývoja. V závislosti od spoločenských podmienok tej-ktorej etapy vývoja menilo svoj charakter a funkciu. Zásadne možno určiť tri typy náboženského sektárstva, ktoré sa formuje v procese vývinu náboženského myslenia a na pozadí spoločensko-náboženských hnutí:

1. staroveké náboženské sektárstvo obdobia otrokárskej spoločnosti, vzniku a prvých počiatkov kresťanstva;

2. náboženské sektárstvo obdobia feudalizmu a postupu reformácie;
3. novodobé náboženské sektárstvo obdobia rozvoja kapitalizmu a úpadku tradičných kresťanských cirkví.

Náboženské sektárstvo vzniká ako vedľajší produkt, odbočenie od hlavného náboženského hnutia alebo smeru určitej doby. Je doplnkom — často extrémnym — formovania sa víťazstva, ale i pádu veľkých náboženských hnutí. Skúmanie hlavných náboženských prúdov, ustavovania a pohybu veľkých tradičných náboženstiev a cirkví si teda vyžaduje aj posúdenie týchto ich okrajových doplnkov, siekt. Nezabúdajme, že v minulosti to boli často práve sekty, čo vťahovali hlavnému prúdu zmenu programu, zasahovali do podstaty doktrín a v rôznej podobe sa zúčastňovali na jeho formovaní a stabilizovaní. Ak hlavný prúd dostatočne absorboval požiadavky, podnety, záujmy skupín, ktoré sekta reprezentovala, mohla sa sekta včleniť do prúdu, z ktorého vyšla. Takéto zaradenie sa späť do väčšieho celku, z ktorého vyšli, zaznamenali napr. niektoré stredoveké náboženské sekty meštianskoopozičného charakteru v čase reformácie v 16. storočí. Ich program bol vyčerpaný v tomto sociálno-náboženskom hnutí. V opozícii zotrávajú naďalej tie sekty, ktoré vznikali v spojení s požiadavkami sedliacko-plebejských mas a ktorým hnutie neprináša očakávané výsledky vzhľadom na ich sociálne postavenie. Odmietajú aj reformáciu, najmä pre jej úzky triedny rámec a nakoniec pre jej stotožnenie sa s víťaznou buržoáziou.

Zvláštnosťou náboženských siekt staroveku i stredoveku zostáva moment náboženskej i sociálnej opozičnosti, bojové zaniehanie a interest o reálne úpravy vecí tohto sveta, i keď bežne vyjadrovaný v blúznivých formulách biblického jazyka. Dôraz na hlásanie apoštolskej chudoby, bratskej solidarity, opravdivosti vo viere, to všetko je vynútené ich skutočnou chudobou a spoločným údelom ústrku tak zo strany už bohatnúcej cirkvi, ako i zo strany svetskej moci, ktorá v sektároch vidí deštruktívne elementy štátu. Očakávanie nového sveta, ich chiliastické vidiny majú hmatateľné pozemské črty, čo neraz dokazujú i aktívnym odporom proti jestvujúcej skutočnosti. To teda zďaleka nebolo ono dnes známe únikové, iluzívne očakávanie a vykúpenie z pozemského sveta, s akým sa stretávame u novodobých náboženských sektárov. Engels vyzdvihuje priam revolučnosť takejto opozície: „Revolučná opozícia proti feudalizmu ide celým stredovekom. Vystupuje podľa súvekých pomerov ako mystika, ako otvorené kacírstvo, ako ozbrojené povstanie.“¹ Túto črtu spätosti s reálnymi požiadavkami, so sociálnym a svetským akcentom podržali si náboženské sekty prakticky až do vystúpenia robotníckej triedy.

Za vyostreného boja tried, najmä v druhej polovici 18. storočia, otupuje sa už vo víziách a vystúpeniach náboženských siekt kritičnosť s realistickým pozadím a ich demokratický protest je vyčerpávaný v oveľa hlbšom a zo samej reality prýštiacom hnutí, v hnutí novodobého proletariátu. Sektám zostáva potom už len ich mystika. Bývalá demokratičnosť v náboženskom rúchu, protest proti zlej časti sveta mení sa na protest proti celému hriešnemu svetu.

Terčom najostrejších útokov stávajú sa, prirodzene, cirkvi. V diskusii a pole-

¹ Marx, Engels, *O náboženstve*, Bratislava 1962, 97.

mike s nimi na pôde kapitalistickej spoločnosti rodia sa novoveké náboženské sekty. Bojovým poľom stávajú sa však výlučne duchovné „teórie“, teológia, dogmy a kultové obrady, boj o ortodoxnosť alebo kacírstvo. Degradáciu demokratického významu sektárstva vôbec vyjadril Marx takto: „Sekty majú svoje (historické) oprávnenie do tých čias, pokiaľ robotnícka trieda nevyzrela pre samostatné historické hnutie. Keď však toto dosahuje takú zrelosť, všetky sekty stávajú sa v podstate reakčnými.“² Novoveké náboženské sekty postupne a podľa obráteného pomeru k vývoju robotníckeho hnutia podriaďujú ideu sociálnej revolúcie ideám revolúcie ducha. Primknutie sa k onomu svetu má vyriešiť zmysel sveta pozemského.

Kde hľadať príčiny zmien a ustálenie tohto charakteru novodobého náboženského sektárstva?

Novodobé náboženské sekty rodia sa na hotovej už báze kapitalistickej spoločnosti. Oproti sektám staroveku a stredoveku nevyzdvihuje ich vlna nejakého nového náboženského hnutia o obrodu hlavného prúdu. Naopak, tradičné kresťanské cirkvi v civilizovaných krajinách sú už ustálené (katolíctvo, pravoslávie, protestantské smery) a vcelku úspešne slúžia alebo prispôsobujú sa novému poriadku a jeho nastolovateľom. Humánne heslá víťazných buržoáznych revolúcií možno porovnávať so skutočnosťou. Koľko osudov zostáva zlomených, koľko ľudí roztrpčených, koľko nesplnených túžob a pochovaných nádejí. Kde začať, čomu veriť? Ľudské hodnoty sú odcudzované vo veciach a nadvláda vecí mieri proti človeku. Tradičným cirkevným náboženstvom znechutený veriaci hľadá východisko, pevný bod v revolučnom kvase. Triedne rozpory novodobej spoločnosti sa však idú riešiť otvoreným politickým zápasom, bez náboženských hesiel. Proletariát už nehľadá svoje „duchovné zbrane“ v oblasti mimo tohto sveta a celý program zameriava na zmenu svojho reálneho postavenia. Akékoľvek mystifikovanie skutočnosti stáva sa preň objektívne reakčným. Tam, kde triedne boje nevyburcovali a neprebudili masy k tvorivému, aktívnemu odmietaniu buržoáznej spoločnosti v mene revolučného programu, dostavuje sa z dejín známa letargia a iluzívne východiská. A to je práve vhodná pôda pre sekty. K solidarizácii s pokrokovými silami ešte nevypeli, kresťanské cirkvi sú v ich očiach skompromitované. Vynára sa jediný možný protest tak voči jestvujúcemu spoločenskému poriadku, ako aj voči cirkvám. Opozícia v mene sveta budúceho, transcendentného, ktorý vytvorili náboženský hľadači len pre seba a svojich nasledovníkov. Nielen z nevedomosti, ale najmä z nemohúcnosti sa rodí iluzívne východisko moderných náboženských sektárov.

Pôvodným zámerom teda nebolo slúžiť reakcii — a nikomu z tohto sveta — lebo modla, ktorej sa idú obetovať, je mimo neho. Objektívnym výsledkom takéhoto rozhodnutia bolo aj nepriateľstvo voči tým, ktorí revoltovali na tomto svete, a vedomé zneužitie ich neškodnej opozície tými, ktorých najviac desila skutočná opozícia. Vrhnutý do nových spoločenských podmienok javí sa nám moderný náboženský sektár nie ako rafinovaný tmár, ktorý zvádza klamaním iných na scestie. Marxista si uvedomuje, že tento sektár sám bol oklamaný, deklasovaný

² K. Marks i F. Engels, *Sočinenija* XXVI, 174.

vo viere v účinnosť svojich síl, v plnosť ľudského individua v spoločnosti, z ktorej vyšiel, ale miesto v nej už nenašiel.

Sú príklady, keď nové náboženské smery a sekty popri tradičných cirkvách dokázali sa prispôbiť zmeneným pomerom, obohacovať sa o pozemské črty a mentalitu vládnucej buržoázie; vo svojom programe nestrácajú zo zreteľa obklopujúcu ich skutočnosť. Stalo sa tak napr. v Spojených štátoch amerických pri ich zvláštnom spôsobe vývoja kapitalizmu. Tisíce prisťahovalcov, prerušujúc puto s tradíciami svojej krajiny a vytvárajúc v pomerne voľnom priestranstve osídľovanej krajiny nový život, nemôžu sa oddávať únikovému blúzneniu. Perspektívy i cieľ tu je. Tempu hospodárskeho rozvoja prispôsobuje sa i nový rytmus náboženstva. Je len prirodzené, že nadväzujú na protestantskoreformačný prúd, ktorý pomáhal európskej buržoázii rozbiť feudalizmus spojený s katolicizmom. Mladej Amerike však nevyhovuje ani strohý protestantizmus a jeho zastaralá dogmatika v takýchto podmienkach sa rýchle stáva anachronizmom. Poslúži len ako základňa, z ktorej sa rodia nové protestantské smery, plné modernizmu. No ani na chvíľu nezamykajú sa do nejakej sektárskej ulity. Sýtia sa životom prúdiacim okolo a čoskoro sa stávajú masovými a uznávanými cirkvami (kvakeri, mormoni, unitári, baptisti a desiatky a stovky ďalších). Tým, pravda, strácajú hneď po svojom zrode charakter náboženských siekt, lebo: „V záujme svojej existencie a vplyvu opúšťali protestantské cirkvi neživé, ortodoxné, dogmatické zásady a usilovali sa prispôbiť svoj náboženský program každodenným potrebám.“³ V tomto prípade nepôjde teda o únik zo sveta, ale o permanentnú snahu o čo najlepšie prispôbenie sa novým podmienkam. Ide o zrod ďalších „reformovanejších“ protestantských cirkví v netradičných podmienkach vývoja modernej spoločnosti USA. Ich rozvoj umožnilo i to, že tradičné cirkvi nestačili sa v novovzniknutých podmienkach orientovať a pružne na ne reagovať. Kým sa spamätali, slúžili modernému kapitalistickému vývoju celkom dobre už novovzniknuté cirkvi. Výsledkom tejto skutočnosti je i podnes prebiehajúci zápas tradičných cirkví (najmä katolíckej) o získanie rozhodujúcich pozícií; i keď ich autorita stúpa, nevyrovná sa sile a všemocnosti vplyvu, ktorý majú v kapitalistickej Európe. Postavenie a funkcia novovzniknutých cirkví v USA zodpovedá postaveniu a funkcii tradičných cirkví v Európe. Sú plne zapojené do ideového a sociálneho zápasu v mechanizme imperialistického štátu s pokrokovými silami krajiny. Na tomto základe vzájomného ocenenia služieb tradičného i netradičného náboženstva vykorisťovateľskému systému rodí sa porozumenie buržoázneho moderného amerického „sektára“ pre jeho európskeho partnera — náboženského konzervatívcu.

V Amerike našli vznikajúce sekty celistvú triednu základňu, nositeľa, mohli sa stať cirkvami. V Európe je už tento triedny nositeľ obsadený, a tak sa primkávajú k tým živlom a sociálnym skupinám, ktoré obchádzajú viac na periférii spoločenského života, sú z neho vylučované, a parazitujú na ich zaostalosti. Okrem toho, moderné náboženské prúdy, ktoré začali v 18. a najmä v 19. storočí prenikať do Európy z USA, našli tu už skonsolidovaný náboženský život, upra-

³ J. Bodnár, *O súčasnej filozofii v USA*, SVPL, Bratislava 1956, 41.

vené pomery medzi štátom a cirkvami, takže presadiť sa popri ich vplyve a autorite bolo nemožnosťou. Cirkvi už osvedčili lojálnosť a účinnosť po boku vládnej buržoázie, a tak všetky nové smery musia zostať iba v sektárskej menšine a len niektorým sa podarilo organizačne upevniť a sformovať sa ako cirkvi (napr. baptisti a metodisti), i keď s menším vplyvom.

*

Vznikanie novodobých náboženských siekt je podmienené dezorientovanosťou a deklasáciou sociálnych vrstiev a zároveň ich snahou určiť si miesto v dani, s ktorým nesúhlasia, no nevidia už účinnú možnosť jeho zmeny. Preto tie krčovité utópie a chiliazmy, blúznenia o novom svete, lebo pred skutočným kapitulovali. Aviatika praktickej činnosti je podriadená aviatike ducha. Je to už zlomené gesto vysilených, ale ešte hľadajúcich. V ich proteste nebude už jednotiacia sociálna báza, z ktorej vyvierali predošlé typy náboženského sektárstva. Postupujúca sociálna diferenciácia vnáša do ich radov zmes rozličných živlov s pestrou paletou triednych záujmov. Jednotiacim prvkom zostala iba mystická negácia. O pozitívny vklad sa pokúšajú len smerom k jednotlivcovi. Vidia ho v mravnom sebazdokonaľovaní pri príprave „na posledné dni“. Eschatologické prvky náboženstva sú dominantné pri všetkých druhoch moderných náboženských siekt.

Rôznorodosti sociálnych interesov, individuálnych dispozícií zodpovedá množstvo novodobých náboženských siekt. V tejto pestrosti náboženského úniku zo sveta je zároveň ubíjaná i reálna sila túžob vykorisťovaných skupín, ktorá mohla byť aktívnou v spoločenskom postupe na strane progresu. Aj preto sú náboženský sektári zväčša trpení v kapitalistických štátoch a sebavedomý buržoa pozerá na nich síce s irónou, ale tolerantne.

Dôsledný program negácie pozemského sveta a spoločnosti je daný predovšetkým ich spoločenským postavením. Vystrčení z činného a tvorivého života spoločnosti budujú si tomuto postaveniu zodpovedajúci program. Prevažne ide o podmienky postavenia deklasovanej vrstvy maloburžoázie, ktorá sa lavínovite rozrástá v čase veľkých hospodárskych zmien, účinkom koncentrácie a monopolizácie výroby, keď je jej postavenie rozkolísané a neisté. Táto, spoločenským postavením najneurčitejšia vrstva buržoázneho systému je sociálnym zázemím väčšiny náboženských siekt. Jej možnosti sú obsiahnuté v sektárskej mnohosti druhov. Znalec a teoretik ruského náboženského sektárstva Bonč-Brujevič (osobný priateľ V. I. Lenina, na jeho podnet študoval sektárstvo priamo ako člen náboženskej sekty v Kanade) píše, že k novodobým sektárom sa hlásia „na jednej strane predstavitelia čisto obchodného a remeselného maloburžoázneho kapitálu, no na druhej strane — masy roľníckej chudoby, stojace na pomedzí úplného sproletarizovania.“⁴

Spomínané postavenie umožnilo i ono obludné rozkošatenie náboženskej mystiky a blúznivosti v učení sektárov. Nevyzvaní k spolupráci v buržoáznom mechanizme spoločnosti môžu si „najslobodnejšie“ spriadať nezávislé, ortodoxné stanoviská, kritizovať komplot svetskej moci a cirkví, vytvárať svet povznesený

⁴ V. D. Bonč-Brujevič *Izbrannyye sočinenija I*, 162.

nad akúkoľvek skutočnosť a služobnosť. Fantázia nie je uzemňovaná žiadnou praxou. Mohla vzlietnuť voľne a neobmedzene. Tu zvlášť platí, že „bohatstvo utópií je bohatstvom tých, ktorým súčasné pomery neumožnili hoci aj prostú, zdanlivo jednoduchú a nenáročnú, ale pritom aktívnu prácu na konkrétnom zlepšovaní ľudských záležitostí“.⁵

Pod tlakom týchto okolností sa budoval aj vlastný život sektárskych skupín. Ich „bratstvo v duchu“ nepotrebuje rozvíjať ani inštitúciu cirkvi. Tam, kde pri všetkých tradičných kresťanských náboženstvách stojí inštitúcia cirkvi ako prostredník medzi bohom a človekom, vytvára si náboženský sektár priame spojenie medzi bohom a človekom. Pre cirkev má opovržlivé nazvanie Babylon. Odmieťa jej hierarchičnosť. Je pyšný na svoju „demokratičnosť“ v rovnosti pred tvárou hospodina. Bez služobnosti, inštitučnosti, okázalosti v kulte. Jedinou cestou k spojeniu s bohom je mu biblia. Nezabúdajme však, že i ona je pre sektára už prejavovým hlasom božím, boh je priamo v nej prejavovaný svojou vôľou a sektár môže v nej hľadať ako na ciferníku hodín minulosť, prítomnosť a budúcnosť. Niekedy si však prax (pri väčšom počte veriacich) predsa len vynúti určitý stupeň organizovanosti a organizácie. Hrá však vždy úlohu podradnú, zväčša s vonkajšou funkciou pri organizovaní obradov. Nikdy nestojí pred sektárom ako autorita pri vysvetľovaní Svätého písma, nevedie ho k tomu, ako význávať, ako sa približovať správnymi cestami k bohu. Náboženský sektár cíti boha vo svojom vnútri, počúva priamo jeho hlas, cíti ho v srdci, pretože práve on je osobne vybraným vyvolencom božím. Pri takomto spojení individua s jeho bohom odpadá potom i feuerbachovská projekcia človeka na nebesia i potreba vytvárania teologických systémov. Hlavným nástrojom sektárskej náboženskej činnosti je hovorené slovo. Viedla ich k tomu dlhodobá prax i skúsenosť z pôsobenia v ilegalite, nedostatok iných prostriedkov, malá početnosť a pod. Dnešný jazyk sektára je pre nezasväteného hotovým konšpiratívnym bludiskom. Ide prevažne o jazyk biblie i s jej anachronizmami v termínoch i v syntaxe. Podľa potreby vedia s ním narábať alegoricky — obraznosťou, ale i analogicky — popisnosťou. Sám výklad biblie je v rukách sektára a zodpovedá individuálne výška jeho inteligencie, vzdelaniu či propagačnej skúsenosti. V ňom sa ukája snaha sektára po užitočnosti, aktivite a obetavosti. Spoločenská podstata človeka je zamenená duchovnou podstatou. Z mentality a spôsobu buržoázneho života je prevzatý zasa dominujúci princíp individualizmu. Samostatne a neobmedzene rozjímajúci a so samým bohom dobre si rozumejúci sektár stojí pred vlastným zrakom oveľa vyššie ako cirkevník. Nik sa nemôže dozvedieť, a najmä pocítiť, aký je to zážitok nosiť v srdci chrám i svojho pána v ňom. Nepotrebuje zhŕňať odpustenie hriechov cez cirkev. Je predsa už vybraným, a preto i pomer ku spovedi má vo väčšine siekt iný charakter ako v tradičných cirkvách.

V praktickom živote sa táto črta individualizmu prenáša na zdôrazňovanie súkromného, bezúhonného života. Dielo celospoločenského dosahu, verejného charakteru a práca na ňom sektára tak už nezaujíma. Ešte v stredoveku princíp individualizmu slúžil progresu — zápasu proti strohej autorite feudála, ničiacej

⁵ M. Machovcová, M. Machovec, *Utopie blouznivců a sektářů*, ČSAV, Praha 1960, 347.

ľudskú dôstojnosť, proti prizvukovaniu otrockej poníženosti osobnosti. Moderný sektár ju využíva však v antispoločenských intenciách. Angažovanosť sektára v spoločenskom živote je minimálna, vyplýva to i zo zvláštnosti sektárskej ideológie, nerozčleneného vedomia, ktoré zahŕňa v primitívnej symbióze náboženstvo i politiku. Cirkevník si vyčlenil svoju náboženskú vieru a v podstate ju odsúva iba na určité potreby, vhodnú dobu a priestor (kostol). Nepotrebuje ju vonkoncom v občianskom živote, kde zaujíma jasne politické stanovisko k hocíjakým otázkam spoločenského života. Sektár posudzuje očami viery a písma neustále súčasný život okolo seba a týmito očami kontroluje aj svoj osobný život. Zadenie v mechanizme pozemského života chápe ako nutnosť. Pravý život ešte len príde. Odrazom uvedeného myslenia je potom askéza, najprostá nenáročnosť, ale aj pomer k práci. Je pre tento svet. Nepocíti z nej radosť, nepozná hrejivý pocit z tvorby, radosť z úspechov a celého ľudského napredovania.

Marxove slová, ktorými hodnotil Luthera a jeho reformáciu, obzvlášť platia na postoj novodobého náboženského sektára. On je najvyšosťnejšie oslobodený od vonkajšej náboženskosti a zároveň najplnšie ujarmený zbožnosťou z presvedčenia, „pretože z náboženskosti urobil vnútornú záležitosť človeka“.⁶ K sekte sa veriaci dopracoval na vlastnú päsť hľadaním. Preto tá húževnatosť a odolnosť. Preto aj tá zaslepená pomýlenosť. Sekty sa stali záchytným domovom nespokojencov i odvážlivcov, fantastov s hlbokým citom a obrazotvornosťou, rozháraných a lačných po pevnej istote záruk života. Videli sme, že nielen ich vinou stratil sa im pocit stabilných hodnôt pozemského života. Vyhnanie zo spoločenského diania a strata perspektív je príčinou náboženského sektárstva vo svete kapitálu.

Niektoré problémy náboženského sektárstva v našej spoločnosti

Pre objektívne posúdenie problematiky náboženského sektárstva u nás niet ešte dostatočného množstva údajov z priamych výskumov. Chýbajú napr. doklady o dynamike jednotlivých siekt, o stupni prechodu veriacych z jednotlivých cirkví do siekt, o ohraničení sociálnych vrstiev a prostredia, v ktorom sa najviac vyskytujú, o nových črtách, ktoré priberajú v socialistickej spoločnosti, chýbajú aj ďalšie údaje a ich súvislosti. Ako pri každej vedeckej analýze i tu bude platiť, že čím viac bude konkrétneho materiálu a faktov, tým menšia je možnosť subjektivistického nánosu.⁷

Niektoré tendencie a súvislosti z problematiky náboženského sektárstva črtajú sa však už na povrchu známych skutočností, iné poznávame z práce a styku príslušných činiteľov so sektami, ďalšie sa objavujú v analógii z poznatkov vedeckých výskumov v ostatných socialistických krajinách ako aj z čiastkových

⁶ Marx, Engels, *O náboženstve*, SVPL, Bratislava 1962, 48.

⁷ V SSSR organizovala Akadémia vied v rokoch 1959–1960 výskumnú expedíciu do Tambovskej oblasti, známej sektárskymi tradíciami. Zúčastnilo sa jej vyše 20 historikov i filozofov. Výsledky a závery z tohto výskumu sú obsiahnuté v zborníku *Sovremennoje sektantstvo*, Izd. Akademii nauk, Moskva 1961.

prieskumov pracovníkov oddelenia vedeckého ateizmu FÚ SAV. Čo ukazujú predbežné poznatky o náboženských sektách u nás? Po prvé, je to badateľná zvýšená aktivizácia náboženských siekt, prejavujúca sa i v raste ich členskej základne. Po druhé, charakteristickým znakom všetkých siekt u nás je vysoká veková hranica ich členstva a neúmeraná účasť žien v porovnaní s mužským pohlavím. Po tretie, je to známy fakt, že drvivá väčšina sektárov sa grupuje odchodom z radov veriacich protestantských cirkví, pričom odchod z rímskokatolíckej cirkvi do siekt je mizivý.

Príčiny týchto javov sú rozličné a možno ich objavovať v mnohých súvislostiach. Spomeňme aspoň niektoré.

Rozširovanie náboženských siekt počas konsolidácie socialistických vzťahov prebiehalo vo väčšom či menšom meradle vo všetkých krajinách budujúcich socializmus. Revolučné a náhle premeny, váľajúce starý poriadok a tradície, pohlí dobou príliš rýchle, a nie všetci jej členovia vládali ísť jej tempom, porozumieť to, čo sa robí. V politických zápasoch nevyzreté vrstvy rodili i nedôveru k novému. Horlivému náboženskému vykladačovi veľké sociálne presuny sa javili ako chaos, pád starého sveta, ako pád človeka vôbec, ba poskytovali mu „dôkazy“ o blízkom konci sveta, teda to, čo on už dávno predpovedal. Nehovoríme už o tých, ktorých tento proces, z hľadiska ich starých pozícií, nutne postavil proti nám a ktorí vďaka takejto tendencii podporovali a rozširovali. Dnes vieme ako týmito tendenciami nahrávali i mnohé nedomyslené opatrenia, násilnosti a netrpezlivosť pri týchto sociálnych i svetonázorových zmenách. No i popri týchto nedostatkoch vcelku normy spolunažívania v socialistickej spoločnosti prinášajú náboženským sektám aj niektoré priaznivé podmienky. Pri rovnoprávnom postavení náboženských vierovyznaní a cirkví uplatňuje sektár (prírodzene, ak si plní svoje občianske povinnosti) vlastne prvý raz plnú rovnoprávnosť s veľkými cirkvami. Dostal sa do podmienok, kde štát sa neopiera o autoritu cirkvi pri vytváraní jednoty súkromného a verejného života. Nemôže teda uprednostňovať jednotlivé cirkvi pred sektami a ani naopak. Jedinou jeho ústavnou požiadavkou zostáva, aby viera nebránila veriacemu „plniť občiansku povinnosť, ktorá je mu uložená zákonom“.⁸ Len práve odmietanie plnenia si týchto povinností postavilo niektoré náboženské sekty u nás mimo zákona.⁹ Stíhanie zákonom začína i pri týchto nepovolených sektách až v prípade narušovania noriem nášho štátu, a nikdy nie pre ich vieru alebo presvedčenie.

Buržoázna spoločnosť v tradičných kapitalistických formách vývoja používala najmä dve hľadiská pri posudzovaní činnosti siekt. Brojí proti ich organizačnej neviazanosti, no zároveň počíta s ich miestom v protirevolučnom pôsobení na masy. Opiera sa však radšej o organizovanú, sústredenú silu autority cirkví a silne podporuje verejný a kontrolovateľný výkon kultu. Pri vzájomných konfliktoch sekty — cirkev podporuje vždy cirkev s väčšou autoritou a ponecháva otvorené pole pre kampaň cirkví proti sektám. Podnes poznávame v kapitalistických štátoch nezastretú orientáciu buď na katolíctvo či protestantstvo, alebo

⁸ Ústava ČSSR čl. 32 ods. 2.

⁹ Ide o tieto sekty: Nazaréni, Modrý kríž, Svedkovia Jehovovi, Letničné hnutie, Pravá cirkev Kristova, Slobodní kresťania a i.

lavírovanie medzi najvplyvnejšími cirkvami. A tak dochádza k paradoxu, že až ateisticky budovaná spoločnosť zaručuje sektárovi takú rovnosť s ostatnými náboženstvami, akej sa ani v buržoáznej spoločnosti dovoliť nemohol. Marxista v princípe ich učení nachádza rovnakú pomýlenosť. Nemôže však nepozorovať a nehodnotiť, že v postoji náboženského sektára je hĺbka mystiky temnejšia, že jeho náboženský svet obsahuje i náš svet v spore so svojím presvedčením, že je s ním v neustálej polemike. Ak u veriacych tradičných cirkví pozorujeme známe rozčleňovanie na fakticky veriacych a formálne veriacych, u náboženských sektárov podobnú tendenciu nájsť nemožno. Vie vzdorovať i tlaku verejnej mienky, chce byť ponížovaný pred svetom, aby mohol byť povýšený pred tvárou Hospodina. Teda nie z dobrého bontónu je členom sekty, ako sa to často stáva jeho súvercovi — cirkevníkovi, najmä na dedinách. Ba možno povedať, že ono pohrdanie väčšiny, bývalé prenasledovanie a osočovanie v buržoáznej spoločnosti ich síce preriedilo, ale i upevnilo. Len tí najhorúcejší a najvernejší zotrvali. V tom môže dnešný sektár nadväzovať na svojich historických predchodcov a v tomto zmysle je ich súdržnosť a sila religiozity mimo diskusie.

Marxista vie, že postoj náboženského sektára a pritom riadne pracujúceho občana nemožno stotožniť s postojom reakcionára. Vidí, že i tu, ako u všetkých veriacych, činy a život sa nutne rozchádzajú s ich hlásaním a vyznávaním a že tento rozpor sa postupne bude vyrovnávať v prospech práce a života socialistickej spoločnosti. Tento proces bude najpomalší práve tam, kde naša socialistická prax a prítahovanie do kolektívov práce budú najmenšie a najneúčinnéjšie. V tom je aj odpoveď, prečo majú sekty prestárle členstvo (penzistov, dôchodcov) a prečo sem vchádzajú najmä ženy z domácnosti, ktoré sú vlastne osou všetkých našich siekt. Záujem o život, v ktorom pôsobili alebo nedostatočne pôsobia, prenáša sa mimo neho.

Pre mládež sú sekty krajne nepríťažlivými. Odpudzuje ju pasívne vzývanie, askéza, tajnostkárske meditovanie, odpor k čínorodému a plnokrvnému životu. Prirodzený cit otvorenej družnosti, výrazná kritičnosť voči tradíciám, prežitkom a konvenčnosť, sebavedomie, reálne perspektívy i priestor pre ich uskutočňovanie, to sú kladné momenty, na ktorých môže stavať mladá generácia a ktoré sú v naprostom rozpore s požiadavkami siekt.¹⁰

V socialistickej spoločnosti prichádzajú do siekt ľudia, ktorí priveľmi pocítili trpkosť osudových sklamaní, jednotlivci postihnutí osobnými tragédiami, neuspokojení oficiálnymi cirkvami, odtrhnutí od kolektívov práce, ľudia s individuálnymi schopnosťami pre kazateľskú činnosť, s obrazotvornou dispozíciou, ktorí neboli

¹⁰ Neďaleko Zvolena je družstevnícka obec Bacúrov, ktorej časť obyvateľov je v náboženskej sekte Nazarénov. Jej členovia nečítajú knihy, noviny, nechodia do kina, divadla, na slávnosti a všade, kde je hudba, zástavy alebo podobné „svetské záležitosti“. Deti posielajú na náboženskú výchovu v škole do evanjelickej cirkvi augsburského vyznania. Nebránia im však v príslušnosti ani v práci PO. Miestna učiteľka stáva sa svedkom takýchto prípadov: Dieťa sektárky recituje na školskej slávnosti pri príležitosti Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie báseň. Trieda je slávnostne vyzdobená. Matka do miestnosti teda nemôže. Chce však počuť aspoň hlas svojho dieťaťa. Plačúc vyvoláva učiteľku a prosí ju, aby aspoň okno odchýlila, aby mohla počuť hlas dieťaťa. Cit matky zápasí s fanatickým citom náboženskej sektárky.

obklopení potrebnou starostlivosťou zo strany spoluobčanov a v sektách našli ochotných spolubesedníkov i počúvajúcich. Je známe aj to, že v sektách pôsobí hodne ľudí, ktorí prerušili styky so svojim okolím premiestnením sa do iného prostredia, kde prestala pôsobiť tradičná výchova a mohla sa rozvíjať kritičnosť proti nej. Ustálená forma náboženského prejavu sa neobnovovala, upadla do zabudnutia a na jej miesto môže prísť nová — sektárska podoba prejavu. Stávalo sa tak aj pri našich novovybudovaných priemyselných centrách, veľkých stavbách, kde sa presídľovali ľudia z dedín a mestečiek, pretrhávajúc tým puto so starým náboženstvom, ale nie s náboženstvom vôbec. Individuálna propaganda sektárov-misionárov, ktorá tu predbehla našu kultúrno-výchovnú činnosť, má na tom tiež svoj podiel.

Najväčšia časť členov prichádza do siekt z radov veriacich protestantských cirkví. Proces odchodu z protestantských cirkví má svoje historické opodstatnenie tak v niekoľkostoročnej opozícii proti oficiálnej nadvláde rímskokatolíckej cirkvi, ako aj vo zvláštnych črtách reformovaného náboženstva, z ktorého sekty preberajú svoj duchovný základ a rozvíjajú ho smerom k väčšej ortodoxnosti a mystičnosti. Len čo protestantské smery praktickým konaním a spoločenským postavením odmietli evanjelium chudoby, stali sa samy oficiálnymi cirkvami a prestali rozvíjať reformačné úsilie, nastupuje snaha moderného sektárstva ísť v reformácii do dôsledkov. Ich „permanentná reformácia“ nachádza i sociálnu pôdu „najmä medzi remeselníkmi a sedliakmi, volajúcimi so slobodou majetkovou aj po úplnej slobode náboženskej“. ¹¹ Možnosť samostatného výkladu biblie, menšia autorita cirkví, individuálny zástož veriaceho voči svojmu bohu, odmietnutie lesku a nádhery obradov, veľký dôraz na osobnú vieru a životný príklad Krista — to sú obrysy i priestor, ktorý zvelaďujú ďalej náboženský sektári. Už Hegel si povšimol, že „keď protestantská cirkev plodí na jednej strane ako podstatnú vec dôveru, obsahuje práve tým na druhej strane platnosť citového momentu, ktorý môže prejsť v najrozmanitejšie záľuby. Z tohto hľadiska sa hlása, že každý môže mať svoj vlastný svetonáhľad, a teda aj svoje vlastné náboženstvo. Z toho vzišlo trieštenie na toľké sekty, ktoré zabiehajú až do šialenstva“. ¹²

Náboženský sektári javia sa ako vášniví kritici ustálených cirkví a v tom nešetria ani protestantov. Obviňujú ich z nedostatočnej vrúcnosti k viere, z miešania záujmov náboženských so záujmami svetskými, z opúšťania kresťanskej chudoby a zásad prvotných sborov dokonštantínovského obdobia kresťanstva. Je to kritika z pozície hlbšej mystiky a náboženskej ortodoxie proti liberálnej pozícii cirkví, kritika cirkví sprava. Ukázali sme si však, že s prvotným kresťanstvom, ktorému ešte Lenin neváhal priznať určitý stupeň „demokraticko-revolučného ducha“, nemajú novodobí sektári už nič spoločného. Ich snaha dištancovať sa od sveta realít a úplná orientácia na svet nadprirodzena je len temnejšou reakciou, ústiacou do nemohúcnosti a primitívneho náboženského rojčenia. Cirkvám sekty predvádzajú, kam speje do dôsledkov chápaná litera dogmy, bezohľadne uvádzaná

¹¹ F. Vašečka, *Buržoázny štát a cirkev*, SAV, Bratislava 1957, 22.

¹² Hegel, *Filozofia dejín*, SVPL, Bratislava 1957, 90.

i do životnej praxe. Na druhej strane týmto počínaním siekt nachádzajú cirkvi v nich svojich korektorov, sekty bičujú v nich zmysel po súťaživosti a revnivosti, oživujú činnosť cirkví smerom k faktickej religiozite a nútia zamýšľať sa nad formálnosťou postoja veriacich k cirkvi a náboženstvu.

*

Tvrdenie, že v krajinách, kde nie je žiadna z cirkví vo vládnúcom postavení a kde socialistické zákony zaručujú všetkým občanom slobodu svedomia „bez ohľadu na to, k akému náboženskému hnutiu sa hlásia, sú pojmy sektár a sekta“ skôr len „konvenčné“, ¹³ ako to nachádzame napr. v stati I. N. Uzkova *Súdobé sektárstvo a jeho ideológia*, podľa nás je zjednodušené. Náboženské sekty mali nielen historicky odlišný vývoj od cirkví, odlišné postavenie a funkčnosť, no i samotné doktríny, spôsob ich hlásania a uvádzania do života, organizovanosť, čím sa líšia od tradičných cirkví podnes. Vymedziť si tento rozdiel nie je teoretizovaním bez prihliadnutia k praxi, ale záujmom samej praxe. Slúži správnej orientácii, metóde i formám ateistickej výchovy, diferencovanému prístupu k otázkam náboženského sektárstva. Rovnoprávne postavenie siekt a cirkví v socialistickej spoločnosti neznamena ich totožnosť a špecifickosť tohto problému zrejme pretrváva i v našej spoločnosti. Ulita, v ktorej sa skrýva dnešný sektár, je oveľa uzavretejšia, obmedzenejšia. Sekta si nenárokje byť príťažlivou, masovou a autoritatívnou pevne organizovanou náboženskou spoločnosťou v rámci občianskej spoločnosti. Ak to urobí, vzdáva sa svojej sektárskej výlučnosti a stáva sa cirkvou. Obsah učenia sekty je závislý aj od jej „masovosti“ a organizovanosti. Spočiatku chaotický stav nesúhlasu malých skupiniek, združovaných podľa „bratstva v duchu“, pribúdaním členov núti k vytváraniu jednotiacich noriem, k vytýčovaniu nových a nových dogiem, k vytváraniu ústavy, hierarchičnosti, čo nakoniec láme ústrednú snahu sektára po voľnom, individuálnom spájaní sa s bohom a slobodnom výklade biblie podľa svojich individuálnych schopností.

Náboženská sekta má v našich podmienkach len dve možnosti: buď vyjde zo svojej uzatvorenej, neprijateľnej a extrémnej podoby a bude sa rozvíjať smerom k cirkvi, alebo zostane v nej živiť, bokom od súčasných tendencií, striktná, umŕtvená, až voľne zanikne. Veková prestárlosť väčšiny členov našich siekt ako aj ďalšie javy, o ktorých sme hovorili, napovedajú, že táto druhá cesta bude u nás najčastejšia.

О СОВРЕМЕННОМ РЕЛИГИОЗНОМ СЕКТАНТСТВЕ

М. Коларик

Религиозное сектантство автор характеризует как второстепенный продукт, уклон от главного религиозного движения или направления определенной эпохи. В статье анализируется прежде всего динамика, причины и характеристика современного религиозного сектантства.

Современные религиозные секты рождаются на базе капиталистического общества. Там,

¹³ *Církev a soudobá společnost*, SNPL, Praha 1959, 138.

где классовая борьба не разбудила и не подняла массы к активному отрицанию буржуазного общества во имя революционной программы, там рождается иллюзорный выход из положения. Традиционные церкви, скомпрометировавшиеся сотрудничеством с буржуазным государством, не могут утолить в народе жажды „чистой“ веры и справедливой жизни. В религиозных сектах выливается оппозиция к земному миру во имя трансцендентального мира. Дело идет не о сознательном служении господствующим классам. Их идол вне этого мира. Из незнания, а также из бессилия ориентироваться в революционном брожении рождаются их нездоровые утопии. Последовательная программа отрицания земного мира и общества вытекает прежде всего из их положения в обществе. Исключенные из деятельной и творческой жизни общества, они создают соответствующую их положению программу. Фантазия не была заземлена никакой общественной практикой и поэтому свободно поднялась в бесконечные сферы мистики. Из склада ума и образа жизни буржуазного общества религиозные секты заимствовали главенствующий принцип индивидуализма. Им не нужно учреждение церкви как посредника между богом и верующими. Бог проходит через всю их внутреннюю жизнь.

Исходя из предыдущего развития сектантства в условиях социалистического общества автор отмечает, что при социализме перед сектами только две перспективы: или они выйдут из своего замкнутого мира и будут развиваться по направлению к церкви, или они будут бедствовать в стороне от современных тенденций, строгие, умерщвленные, пока постепенно не отомрут. Этот второй путь, судя по возрасту членов религиозных сект, будет в наших условиях чаще.

PRESENT-TIME RELIGIOUS SECTARIANISM

M. Kolárik

Religions sectarianism is characterized by the author as a by-product, as a deviation from a main religious movement or trend of a certain period. In the work particularly the dynamics, causes and characteristics of modern-time religious sectarianism are discussed.

Religious sects of our time come into being on the fundamentals of capitalistic society. Everywhere where the masses were not awakened and incited by class struggle to put up active opposition and refusal of bourgeois society in the name of a revolutionary programme, illusive outlets are being born. The traditional churches, compromised by their collaboration with the bourgeois state cannot quench the thirst of people yearning for „pure“ faith and righteous life. Religious sectarianism is the issue of opposition against mundane world as a whole as contrary to transcendental world. Consciously no service is being done to the ruling classes. The idol of the sectarians is outside of this world. Their spastic utopies are born owing to ignorance, but also as a consequence of their being unable to find the way to be followed in revolutionary turbulence.

The consequent programme of negation towards the terrestrial world and society is given first of all by the social position of sectarians. Ousted from active and creative social life they construct a programme of their own, adequate to this their position. Their phantasy, not fettered by any social praxis, freely soars into the limitless spheres of mysticism. From the mentality and style of bourgeois life the religious sects have taken over the dominating principle of individualism. For them it is not necessary to construct the institution of church as intermediary between god and the faithful. All their internal life and environment is filled with god.

Judging according to the development as it is up to the present, the author sees but two perspectives left for the development of religious sects in the conditions of socialistic society: they are bound either to extricate themselves from their closed, exclusive pattern and develop towards church, or they remain aborting outside contemporary tendencies, in a state of rigidity and mortification, until their final expiration. In view of the fact that members of religious sects belong mostly to the senescent group, it can be expected that sects will develop in our conditions most often in the latter way.